

Informatīvs materiāls par bruņoto spēku rezervi

Rīga 2023

Latvijas Republikas
Valsts kontrole

Informatīvs materiāls par bruņoto spēku rezervi

Sagatavots lietderības revīzijas “Nacionālo bruņoto spēku rezerves sistēmas darbības efektivitāte” ietvaros.

Revīzija veikta, pamatojoties uz Valsts kontroles Otrā revīzijas departamenta 09.05.2022. revīzijas grafiku Nr. 2.4.1-14/2022.

Revīzijas ziņojums apstiprināts ar Valsts kontroles Otrā revīzijas departamenta 20.09.2023. lēmumu Nr. 2.4.1-14/2022/LEM/2023/90.

Vāka noformējuma foto: Ēriks Kukutis, Aizsardzības ministrija.

Saturs

Kas ir Nacionālo bruņoto spēku rezerve?.....	4
Rezerves sastāvs: rezerves karavīri un rezervisti	5
Rezerves uzskaitē	7
Rezerves karavīru apmācība.....	8
Rezervistu (brīvprātīgo rezerves karavīru) apmācība	9
Kā valsts aizsardzības dienesta ieviešana ietekmēs rezervi?.....	11
Kāds ir NATO redzējums par rezerves politikas attīstību?	11
Kā citās valstīs ir risināti rezerves sistēmas attīstības jautājumi?	13
Kanāda: civilo prasmju izmantošana bruņoto spēku uzdevumu izpildē	13
Lielbritānija: vīzija par rezerves attīstību ilgtermiņā un mērķtiecīgi veikti pasākumi	14
Lietuva: rezerves sastāva strukturēšana un darbs ar aktīvo rezervi	16
Igaunija: rezerve kā armijas stūrakmens un stratēģiska pieeja cilvēkresursu plānošanā.....	17
Terminu skaidrojums.....	19
Atsauces	20

Kas ir Nacionālo bruņoto spēku rezerve?

Nacionālo bruņoto spēku rezerve ir viens no trim militārajiem formējumiem, kurš kopā ar regulārajiem spēkiem un Zemessardzi veido Nacionālos bruņotos spēkus¹, skatīt 1. attēlu.

1. attēls. Nacionālo bruņoto spēku sastāvs.

Rezerve ir cilvēkresursi – sabiedrības daļa, kuras ikdiena nav saistīta ar aizsardzības jomu, bet kas mobilizācijas gadījumā pievienotos Nacionālo bruņoto spēku sastāvam. Paļaušanās uz rezervi mobilizācijas gadījumā nozīmē, ka bruņotajiem spēkiem ir pārliecība par rezerves personāla pieejamību vajadzīgajā skaitā un vajadzīgajā apmācību līmenī, kad tas būs nepieciešams.

Vispārpieņemta prakse ir strādāt ar rezervi miera laikā, pēc iespējas lielāku sabiedrības daļu apmācot militārās prasmēs un veidojot mobilizācijas gatavību.

Apmācīta rezerve nozīmē, ka valstī ir noteikts skaits pilsoņu, kas ir pabeiguši noteikta veida militāro apmācību. Pilsoņu militāro apmācību rezerves ietvaros var organizēt dažādi. Viens no veidiem ir obligātais militārais dienests, kas ļauj pastāvīgi apmācīt rezervi un palielināt apmācītas rezerves skaitu.

Neatkarīgi no obligātā militārā dienesta esamības, svarīgs ir pastāvīgs darbs ar rezerves personālu, nodrošinot periodiskas apmācības kaujas un militāro prasmju apgūšanai, uzturēšanai un attīstīšanai. Līdzīgi kā ar profesionālā dienesta (regulāro spēku) personālu – arī apmācīts rezerves personāls nav iegūstams tūlītēji, bet ir panākams mērķtiecīgu pasākumu rezultātā, nodrošinot apmācības, uzturot saikni ar rezerves personālu un iesaistot to bruņoto spēku uzdevumu izpildē.

Mūsdienās uz rezervi raugās aizvien plašāk – tiek meklēti veidi, kā mijiedarboties civilajam un militārajam sektoram un kā rezerves personāls var sniegt savu ieguldījumu bruņoto spēku uzdevumu izpildē. Šāda sadarbība ļauj ne tikai stiprināt bruņoto spēku saikni ar sabiedrību, bet arī ļauj samazināt izmaksas, jo bruņotie spēki var vairāk koncentrēties uz tādu spēju attīstīšanu, kas prasa lielākus resursus un kam ir augstākas apmācību prasības.

Rezerves sastāvs: rezerves karavīri un rezervisti

Nacionālo bruņoto spēku rezervi² veido militārajam dienestam pakļautie Latvijas pilsoņi, kas ieskaitīti Nacionālo bruņoto spēku rezervē – rezerves karavīri un rezervisti. Abas kategorijas atšķiras ar militāro sagatavotību un tām noteikto pienākumu apjomu miera laikā. Taču mobilizācijas gadījumā aktīvajā dienestā iesauc gan rezerves karavīrus, gan rezervistus.

Rezerves karavīri ir Latvijas pilsoņi, kas pilda dienestu Nacionālo bruņoto spēku rezervē. Pildīt dienestu rezervē nozīmē³ saglabāt un pilnveidot aktīvā dienesta laikā noteiktai militārai specialitātei nepieciešamās kaujas zinības, iemaņas un sagatavotību, kā arī izpildīt Nacionālo bruņoto spēku rezerves uzskaites struktūrvienības izsniegtajā pavēstē noteikto par ierašanos uz militārajām mācībām un medicīnisko pārbaudi, skatīt 2. attēlu.

2. attēls. Rezerves karavīra pienākumi.

Rezerves karavīri ir Latvijas pilsoņi ar militārās apmācības pieredzi – atvaļinātie karavīri, bijušie zemessargi, valsts aizsardzības dienesta karavīri pēc valsts aizsardzības militārā dienesta beigšanas⁴ un citas Militārā dienesta likuma 63. panta otrajā daļā norādītās personas.

Latvijas pilsoņi no 18 gadu vecuma var arī brīvprātīgi pieteikties dienestam Nacionālo bruņoto spēku rezervē, sekmīgi pabeidzot rezervistu militārās pamatapmācības kursu, kas ilgst trīs nedēļas. Katram rezerves karavīram ir piešķirta dienesta pakāpe.

2007. gadā, Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem pārejot uz profesionālo dienestu, Militārā dienesta likumā bija noteikta tikai viena rezerves karavīru kategorija – karavīri, kas atvaļināti no profesionālā dienesta.

Pakāpeniski rezerves karavīru loks tika paplašināts (3. attēls):

- 2010. gadā⁵ par rezerves karavīriem tika noteikti zemessargi pēc līguma par dienestu Zemessardzē izbeigšanas, ja viņi nav sasnieguši maksimālo vecumu dienestam Nacionālo bruņoto spēku rezervē;
- 2017. gadā⁶ rezerves karavīru sastāvs tika papildināts ar Latvijas pilsoņiem, kuri brīvprātīgi pieteikušies dienestam rezervē un sekmīgi apguvuši noteiktu apmācības kursu, un ar jaunsargiem, kuri sekmīgi nokārtojuši aizsardzības ministra apstiprinātā jaunsargu interešu

izglītības programmas speciālā kursa vai valsts aizsardzības mācības noslēguma pārbaudījumus un devuši karavīra zvērestu;

- no 2020. gada rezerves karavīru loku paplašina valsts aizsardzības mācību apguvušas personas, kuras devušas karavīra zvērestu⁷, no 2021. gada Aizsardzības ministrijas profesionālās vidusskolas absolventi⁸, no 2022. gada militārie darbinieki⁹;
- no 2023. gada¹⁰ rezerves karavīru skaitā tiek iekļauti valsts aizsardzības dienesta karavīri pēc valsts aizsardzības militārā dienesta beigšanas, kā arī Latvijas pilsoņi, kas ir dienējuši ārvalstu militārajā dienestā¹¹.

KRITĒRIJI IEKĻAUŠANAI REZERVES KARAVĪRU UN REZERVISTU UZSKAITĒ

REZERVES KARAVĪRI

LATVIJAS PILSOŅI NO 18 LĪDZ 60 GADIEM
(AUGSTĀKAJIEM VIRSNIEKIEM 70 GADI)

- 👤 Atvaļinātie profesionālā dienesta karavīri
- 👤 Zemessargi pēc līguma par dienestu Zemessardzē izbeigšanas
- 👤 Latvijas pilsoņi, kuri brīvprātīgi pieteikušies dienestam Nacionālo bruņoto spēku rezervē un sekmīgi apguvuši noteiktu apmācības kursu
- 👤 Jaunsargi un valsts aizsardzības mācību apguvušās personas, kuras sekmīgi apguvušas apmācību, kas nepieciešama ieskaitīšanai rezervē, un devušas karavīra zvērestu
- 👤 Pulkveža Oskara Kalpaka vidusskolas absolventi, ja viņi nav pieņemti profesionālajā dienestā vai uzņemti Zemessardzē
- 👤 Militārie darbinieki, ja viņi sekmīgi apguvuši noteiktu apmācības kursu, devuši karavīra zvērestu

No 19.04.2023. papildus minētajiem

- 👤 Valsts aizsardzības dienesta karavīri pēc valsts aizsardzības militārā dienesta beigšanas
- 👤 Latvijas pilsoņi, kas pirms Latvijas pilsonības iegūšanas ir dienējuši ārvalstu militārajā dienestā
- 👤 Latvijas pilsoņi, kam ir arī kādas citas valsts pilsonība (pavalstniecība) un kas ir dienējuši ārvalstu militārajā dienestā
- 👤 Latvijas pilsoņi, kas ir dienējuši likumā minēto valstu dienestā vai tādas valsts dienestā, ar kuru Latvijas Republika noslēgusi līgumu par dubultās pilsonības atzīšanu¹

REZERVISTI

LATVIJAS PILSOŅI
NO 18 LĪDZ 60 GADIEM

- 👤 Vīrieši, kuri sasnieguši 18 gadu vecumu un ir derīgi militārajam dienestam
- 👤 Sievietes, kuras sasniegušas 18 gadu vecumu, ir derīgas militārajam dienestam un izsaka šādu vēlmi

No 19.04.2023. papildus minētajiem

- 👤 Latvijas pilsoņi pēc valsts aizsardzības civilā dienesta beigšanas
- 👤 Latvijas pilsoņi, ja pirms Latvijas pilsonības iegūšanas ir pildījuši valsts aizsardzības civilo dienestu (alternatīvo dienestu) ārvalstīs un pilsoņi, kam ir arī kādas citas valsts pilsonība (pavalstniecība) un kas ir pildījuši valsts aizsardzības civilo dienestu (alternatīvo dienestu) ārvalstīs

¹ Eiropas Savienības, Ziemeļatlantijas līguma organizācijas, Eiropas Savienības dalībvalsts, Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas dalībvalsts, Ziemeļatlantijas līguma organizācijas dalībvalsts, Austrālijas Savienības, Brazīlijas Federatīvās Republikas, Jaunzēlandes vai Ukrainas dienestā vai tādas valsts dienestā, ar kuru Latvijas Republika noslēgusi līgumu par dubultās pilsonības atzīšanu.

3. attēls. Kritēriji iekļaušanai rezerves uzskaitē.

Rezervisti ir Latvijas pilsoņi, kas ieskaitīti Nacionālo bruņoto spēku rezervē un mobilizācijas gadījumā var tikt iesaukti aktīvajā dienestā. Rezervisti ir tā Nacionālo bruņoto spēku rezerves daļa, kurai līdz iesaukšanai dienestā nav militārās sagatavotības (atšķirībā no rezerves karavīriem, kuriem ir militārā pieredze¹²), taču valsts apdraudējuma gadījumā rezervistiem paredzēts līdzdarboties aktīvajā dienestā valsts aizsardzībā.

Rezervistos ieskaita Latvijas pilsoņus¹³ (3. attēls):

- vīriešus, kuri sasnieguši 18 gadu vecumu un ir derīgi militārajam dienestam;

- sievietes, kuras sasniegušas 18 gadu vecumu, ir derīgas militārajam dienestam un izsaka šādu vēlmi;
- pēc valsts aizsardzības civilā dienesta beigšanas;
- kas pirms Latvijas pilsonības iegūšanas ir pildījuši valsts aizsardzības civilo dienestu (alternatīvo dienestu) ārvalstīs;
- kam ir arī kādas citas valsts pilsonība (pavalstniecība) un kas ir pildījuši valsts aizsardzības civilo dienestu (alternatīvo dienestu) ārvalstīs.

Rezerves uzskaitē

Lai mobilizācijas gadījumā Nacionālie bruņotie spēki varētu rēķināties ar valsts apdraudējuma novēršanai vajadzīgā personāla sastāvu, rezerves karavīru un rezervistu uzskaitē jābūt iekļautiem datiem par iesaukšanai derīgajām personām.

Tādēļ uzskaites veicējam ir jāgādā par precīzu datu iegūšanu, un darbs ir jāorganizē tā, lai valsts apdraudējuma gadījumā būtu iespējama ātra rīcība rezerves karavīru un rezervistu iesaukšanai aktīvajā dienestā.

Mobilizācijas gadījumā rezerves karavīru un rezervistu iesauc aktīvajā dienestā¹⁴, ja viņš:

- atbilst aizsardzības ministra noteiktajām veselības stāvokļa prasībām;
- nav vai nav bijis PSRS, Latvijas PSR vai kādas ārvalsts drošības dienesta, izlūkdienesta vai pretizlūkošanas dienesta štata vai ārštata darbinieks, aģents, rezidents vai konspiratīvā dzīvokļa turētājs;
- nav sodīts par sevišķi smagu noziegumu, ja sodāmība nav noņemta vai dzēsta.

Iesaukšanai aktīvajā dienestā (mobilizācijas gadījumā vai uz mācībām) nosūta mobilizācijas pavēsti uz oficiālo elektronisko adresi vai, ja nav aktivizēts oficiālās elektroniskās adreses konts (rezerves karavīriem – ja pastāv objektīvi šķēršļi oficiālās elektroniskās adreses izmantošanai), nosūtīt mobilizācijas pavēsti pa pastu ierakstītā vēstulē vai izsniedzot to personīgi pret parakstu¹⁵.

Rezerves uzskaitē nevar brīvprātīgi iestāties un no rezerves uzskaites nevar brīvprātīgi izstāties. Izpildoties Militārā dienesta likumā noteiktajiem nosacījumiem (3. attēls), Nacionālo bruņoto spēku rezervē ieskaita noteiktu Latvijas pilsoņu grupu atbilstoši likumā noteiktajiem kritērijiem, kā arī noņem no uzskaites tikai likumā paredzētos gadījumos: (1) ja ir sasniedzis Nacionālo bruņoto spēku rezervei noteikto maksimālo vecumu – 60 gadus, augstākajiem virsniekiem 70 gadus¹⁶; (2) ja veselības stāvokļa dēļ atzīts par nederīgu militārajam dienestam; (3) pieņemot profesionālajā dienestā; (4) iestājoties Zemessardzē; (5) ja zaudē Latvijas pilsonību; (6) nāves gadījumā¹⁷.

Ministru kabineta noteikumi par rezerves karavīru un rezervistu reģistrāciju un uzskaiti¹⁸ nosaka kārtību, kādā Nacionālo bruņoto spēku rezerves uzskaites struktūrvienības pieprasa un saņem no Iedzīvotāju reģistra, valsts pārvaldes iestādēm, pašvaldībām, ārstniecības iestādēm un citām juridiskajām personām nepieciešamo informāciju par militārā dienesta uzskaitē pakļautām personām.

Aktuālai informācijai ir nozīme, arī gatavojoties rezerves karavīru militārajām mācībām. Jo precīzāki dati ir rezerves uzskaitē, jo precīzākā veidā (iesaukšanai derīgajām personām un uz īsto adresi) tiek nosūtītas iesaukšanas pavēstes (4. attēls), un Nacionālie bruņotie spēki nerēķinās ar faktiski nepieejamiem vai nesasniedzamiem cilvēkresursiem.

**REZERVES KARAVĪRU
NEIESAUC**

 uz KĀRTĒJĀM un PĀRBAUDES MĀCĪBĀM

- veselības stāvokļa dēļ
- ja rezerves karavīrs ir apgādājams ģimenes locekļu vienīgais apgādnieks vai viņa apgādībā ir ne mazāk kā divi pirmsskolas vecuma bērni
- ja rezerves karavīrs ir aizdomās turētais vai apsūdzētais kriminālprocesā par tīšu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, ir sodīts par smagu vai sevišķi smagu noziegumu neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, ir notiesāts par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, atbrīvojot no soda, vai pret viņu uzsāktais kriminālprocess par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu izbeigts uz nereabilitējoša pamata
- ja rezerves karavīrs dienē Iekšlietu ministrijas sistēmas iestādēs vai Ieslodzījuma vietu pārvaldē
- ja rezerves karavīra iesaukšana uz mācībām neatbilst nacionālās drošības interesēm saskaņā ar Militārās izlūkošanas un drošības dienesta atzinumu

¹ Militārā dienesta likuma 66. panta astotā daļa.

4. attēls. Nosacījumi, kas liedz iesaukt rezerves karavīru uz kārtējām vai pārbaudes mācībām.

Rezerves karavīru un rezervistu reģistrāciju, uzskaiti un iesaukšanu aktīvajā dienestā veic Nacionālo bruņoto spēku rezerves uzskaites struktūrvienība – Apvienotā štāba Mobilizācijas un rekrutēšanas pārvalde, kas ir Apvienotā štāba priekšnieka tiešā pakļautībā¹⁹.

Rezerves karavīru apmācība

Saskaņā ar Militārā dienesta likumā²⁰ noteikto rezerves karavīru var iesaukt uz kārtējām vai pārbaudes militārajām mācībām Nacionālo bruņoto spēku vienībās.

Rezerves karavīrs var īstenot pienākumu saglabāt un pilnveidot aktīvā dienesta laikā noteiktai militārai specialitātei nepieciešamās kaujas zinības, iemaņas un sagatavotību, ja tiek iesaukts uz Nacionālo bruņoto spēku organizētajām mācībām.

Lai rezerves karavīrs varētu izpildīt Militārā dienesta likumā²¹ noteikto pienākumu uzturēt un pilnveidot nepieciešamās kaujas zinības, iemaņas un sagatavotību, Nacionālajiem bruņotajiem

spēkiem ir jānodrošina militārā apmācība. Saskaņā ar Nacionālo bruņoto spēku likumā noteikto rezerves karavīru apmācība ir nemainīgi bijusi Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem veicamo pasākumu skaitā²².

Par mācību regularitāti Militārā dienesta likumā²³ ir noteikts, ka intervāls starp kārtējām militārajām mācībām, kurās iesaista rezerves karavīru, nav mazāks par četriem gadiem. Rezerves karavīru kārtējo militāro mācību starplaikos var iesaukt uz pārbaudes mācībām līdz 10 dienām gan no darba brīvajā laikā, gan darba laikā, pārbaudes mācību laiku ieskaitot militāro mācību kopējā laikā.

Par mācību dienu skaitu Militārā dienesta likumā²⁴ ir noteikts, ka militārajās mācībās:

- virsnieku sastāva karavīrus var iesaukt kopumā līdz deviņiem mēnešiem, viena gada laikā — līdz 60 dienām;
- instruktoru un kareivju sastāva karavīrus var iesaukt kopumā līdz sešiem mēnešiem, viena gada laikā — līdz 30 dienām.

Saskaņā ar Darba likumā²⁵ noteikto rezerves karavīru militārās mācības ir attaisnota prombūtne. Darba devējs darbiniekam, kurš piedalās rezerves karavīru mācībās, var izmaksāt noteikto darba samaksu vai vidējo izpeļņu par rezerves uzskaites struktūrvienības izziņā norādīto mācību laiku, vai arī darba devējs atbrīvo no darba pienākumu veikšanas uz militārajām apmācībām iesaukto rezerves karavīru uz mācību laiku bez darba algas saglabāšanas, ievērojot likumā noteiktos maksimālos termiņus apmācībām viena gada ietvaros (virsnieku sastāvam līdz 60 dienām, instruktoru un kareivju sastāvam līdz 30 dienām)²⁶.

Uz militārajām mācībām iesauktajam rezerves karavīram par katru militāro mācību dienu izmaksā kompensāciju no Aizsardzības ministrijai piešķirtajiem valsts budžeta līdzekļiem. Rezerves karavīrs atkarībā no dienesta pakāpes par vienu mācību dienu saņem kompensāciju 5 % apmērā no mēneša bāzes algas, kas noteikta profesionālā dienesta karavīram ar līdzvērtīgu dienesta pakāpi, piemēram, rezerves karavīrs ar kareivja dienesta pakāpi par vienu dienu mācībās saņems 41,75 eiro, kaprāļa – 46,00 eiro, leitnanta – 52,50 eiro²⁷.

Papildus tam rezerves karavīram apmaksā transporta izdevumus nokļūšanai uz/no mācībām un veselības pārbaudi²⁸, mācību laikā sedz ēdināšanas izdevumus²⁹, izmaksā slimības naudas kompensāciju³⁰, ja pārejoša darbnespēja iestājusies aktīvā dienesta (mācību) laikā, kā arī piešķir pabalstu ievainojuma, sakropļojuma vai citāda veselības bojājuma vai nāves gadījumā³¹, ja šie gadījumi iestājusies aktīvā dienesta (mācību) laikā.

Rezervistu (brīvprātīgo rezerves karavīru) apmācība

Saskaņā ar grozījumiem Militārā dienesta likumā³² kopš 2017. gada gan sievietes, gan vīrieši (Latvijas pilsoņi vecumā no 18 līdz 50 gadiem, kuri ieguvuši vismaz pamatizglītību un pārvalda valsts valodu vidējā līmenī, ir bez iepriekšējas sodāmības³³ un ar atbilstošu veselības stāvokli) var kļūt par rezerves karavīru arī brīvprātīgi, sekmīgi pabeidzot rezervistu militārās apmācības kursu.

Rezervistu militārās apmācības kurss ilgst trīs nedēļas (21 dienu). Šajā laikā rezervists iegūst militārās pamatiemaņas individuālās apmācības līmenī, apgūstot ieroču apmācību, šaušanas

apmācību, normatīvos aktus, lauka administrāciju, lauka kaujas iemaņas, topogrāfiju, orientēšanos, sakaru apmācību un medicīnu, kā arī lauka kaujas iemaņas nodaļas līmenī. Rezervists apgūst arī pamatus vienā no specialitātēm, piemēram, sakarnieks, granātšāvēja operators, ložmetējnieks, tā palīgs, paplašinātās pirmās palīdzības sniegšana.

Pēc sekmīgi pabeigta militārās pamatapmācības kursa rezervists kļūst par rezerves karavīru – dod karavīra zvērestu, saņem rezerves karavīra apliecību, mobilizācijas norīkojumu, un tiek ieskaitīts bruņoto spēku rezervē rezerves karavīra statusā. Dienesta vieta tiek noteikta kādā no Nacionālo bruņoto spēku regulāro spēku vienībām vai Zemessardzes vienībām atbilstoši dzīvesvietai vai iekļaujot patstāvīgas gatavības rezervē³⁴.

Ne visi rezervisti, kas piedalījušies apmācībā kļūst par rezerves karavīriem. Ir daļa, kas kursu nepabeidz, savukārt daļa pēc šī kursa sekmīgas pabeigšanas nolemj pievienoties dienestam Zemessardzē vai profesionālajā dienestā. Piemēram, 2022. gada apmācībās *vairāk nekā puse kursantu sapratusi, ka tuvākajā nākotnē sevi vēlas saistīt ar militāro jomu. Katrs otrs pēc kursa absolvēšanas gatavs pievienoties Zemessardzei, bet divi kursanti jau domā par studijām Nacionālajā Aizsardzības akadēmijā un, iespējams, pat profesionālo dienestu*³⁵.

Revīzijas ietvaros organizētas fokusa grupas diskusijas dalībnieki³⁶ nebija informēti par iespēju brīvprātīgi apgūt rezervistu militārās apmācības kursu un kļūt par rezerves karavīru. Diskusijas dalībniekiem arī bija priekšstats, ka Nacionālo bruņoto spēku personāla rezervi veido tie pilsoņi, kas kādreiz dienējuši obligātajā militārajā dienestā un tie kuri atvaļinājušies no profesionāla dienesta, un nebija informācija par rezervistiem. Atsevišķiem diskusijas dalībniekiem nebija zināms tas, ka pilsoņi (vīrieši) no 18 gadu vecuma ir rezerves uzskaitē un var tikt mobilizēti valsts apdraudējuma gadījumā.

Par militārajām apmācībām diskusijas dalībnieki atzina, ka nav pārliecināti vai tieši militāra apmācība būtu tas, ko viņi vēlētos apgūt. Drīzāk gribētu apgūt izdzīvošanas iemaņas – kā izdzīvot pilsētā vai mežā, bez elektrības, apkures, kā rīkoties ekstremālās situācijās. Diskusijas dalībnieki norādīja, ka vēlētos apgūt zināšanas par to, kā netraucēt vai palīdzēt Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem, pašiem neesot bruņoto spēku sastāvā. Fokusa grupas dalībnieki diskusijā izteica vēlmi apgūt šaušanas prasmi un atzina, ka ir meklējuši privātas apmācību iespējas, taču nesekmīgi.

Diskusijā tika rosināts, lai līdzīgi kā ugunsdrošības mācības, tā arī ārkārtējo situāciju mācības varētu tikt organizētas darba vietās ik gadu. Pašlaik trūkst iemaņu un informācijas, kā būtu jārīkojas ne tikai mājās, bet arī darba vietā, ja iestājas militārais apdraudējums.

Uz jautājumu par to, kas atturētu piedalīties militārajā apmācības kursā, fokusa grupas dalībnieki norādīja šādus apstākļus: veselības stāvokli, fizisko sagatavotību un to, ka nebūtu iespējams šādas apmācības apvienot ar darbu. Attur arī zvēresta došana, kas nozīmētu saistības pret Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem līdz dienestam rezervē maksimālā vecuma sasniegšanai.

Uz jautājumu par to, kas motivētu piedalīties militārajā apmācībā, fokusa grupas dalībnieki norādīja šādus apstākļus: ja darba devējs sniegtu atbalstu – bonusus, papildu atvaļinājuma dienas vai arī ja apmācības tiktu organizētas darba vietā. Motivētu paš aizsardzības prasmju apgūšana. Motivētu pārliecība, ka pēc apmācību kursa iziešanas nepasliktinātos veselības stāvoklis, ka netiks gūtas smagas traumas.

Kā valsts aizsardzības dienesta ieviešana ietekmēs rezervi?

Reaģējot uz izmaiņām drošības situācijā un ņemot vērā Nacionālo bruņoto spēku personāla komplektēšanas izaicinājumus, 2022. gadā Aizsardzības ministrija nāca klajā ar ieceri izveidot valsts aizsardzības dienestu³⁷ – un Saeima 05.04.2023. pieņēma Valsts aizsardzības dienesta likumu.

Pirmais iesaukums dienestu uzsāka 01.07.2023. uz brīvprātības pamata. Komplektējot valsts aizsardzības militārā dienesta iesaukumu, prioritāri tajā iekļaus pilsoņus, kuri dienestam pieteikušies brīvprātīgi, un pēc nejaušības principa tiks atlasīti pilsoņi proporcionāli valsts aizsardzības dienestam pakļauto pilsoņu skaitam katrā novadā, lai nokomplektētu iztrūkstošo iesaukuma daļu, ja tāda veidosies³⁸.

Valsts aizsardzības dienesta karavīri pēc valsts aizsardzības militārā dienesta beigšanas kļūs par rezerves karavīriem. Pirmos piecus gadus karavīrs ne biežāk kā reizi gadā varēs tikt iesaukts uz rezerves karavīru mācībām (līdz septiņām dienām). Sākot ar sesto dienesta gadu rezervē, valsts aizsardzības dienestu pabeigušais rezerves karavīrs pāries Nacionālo bruņoto spēku rezervē, uz kuru attiecas līdz šim spēkā esošās prasības par dienestu rezervē³⁹.

Līdz ar valsts aizsardzības dienesta ieviešanu Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem pievienosies ievērojams militārās prasmes apguvušu karavīru skaits, kuriem būs nepieciešams gan uzturēt un attīstīt jauniegūtās prasmes, gan nodrošināt saikni ar Nacionālajiem bruņotajiem spēkiem pēc valsts aizsardzības dienesta pabeigšanas. Tādēļ jautājums par rezerves sistēmas darbības (t.i., mācību un uzskaites organizēšanas) kvalitāti aizvien palielināsies.

Kāds ir NATO redzējums par rezerves politikas attīstību?

NATO Nacionālās rezerves spēku komitejas direktīvā⁴⁰ ir atzīts, ka rezerves spēku pārvaldība ir valsts prerogatīva, t.i., valstīm ir tiesības pašām noteikt un īstenot bruņoto spēku rezerves politiku.

Kara laikā NATO dalībvalstu armijas nebūtu iedomājamas bez savu rezerves spēku mobilizācijas. Nevienā valstī nevar izveidot tik lielu profesionālo (regulāro) armiju, lai valsts apdraudējuma situācijā iztiktu bez rezerves spēku iesaistīšanas. Izmērs, sastāvs un kombinācijas pakāpe parasti ir atkarīga no tā, kā valsts uztver draudus un kādas ir budžeta iespējas. Lielākā daļa NATO dalībvalstu armijas ir organizētas regulāro spēku un rezerves spēku kombinācijā.

Pagājušā gadsimta pēdējā desmitgadē samazinoties kara draudu iespējamībai⁴¹, vairākas NATO valstis samazināja savu armiju lielumu – pārtrauca obligāto militāro dienestu, pārgāja tikai uz profesionālo dienestu, taču vienlaikus saskarās ar rezerves skaitlisko samazināšanos. Aizpildot plaisu, ko radīja samazināta apjoma regulārie spēki, bruņoto spēku rezerve kļuva par nozīmīgu, stratēģisku resursu. Mainoties starptautiskās drošības situācijai šā gadsimta sākumā, pieauga nepieciešamība pēc militāri apmācīta bruņoto spēku personāla, tādēļ pēdējo 10 gadu laikā valstis ir pārskatījušas rezerves veidošanas politiku.

Rezerves un profesionālo bruņoto spēku savstarpējo attiecību pamatā ir koncepts, ka armijai ir jāapmāca tauta cīnīties nākamajā karā⁴². Koncepts izriet no 18. un 19. gadsimtā radītās teorijas, un tā aizvien ir nozīmīga arī mūsdienās. 2011. gadā veiktajā pētījumā⁴³ par rezerves spēkiem ir atzīts, ka pašreizējie NATO dalībvalstu iedzīvotāji būs rezerves spēku pamatā, kuri sadarbībā ar salīdzinoši nelielām profesionālo karavīru grupām nodrošinās nākamās paaudzes drošību.

NATO aicina valstis labāk izprast un izmantot rezerves spēku potenciālu, jo integrēti, atbilstoši mērķim izveidoti, motivēti un sagatavoti rezerves spēki nodrošina pašreizējās militārās spējas ārkārtas stratēģisku paplašināšanu par zemākām izmaksām (nekā tas būtu, uzturot liela apjoma profesionālā dienesta spēkus)⁴⁴. NATO arī uzsver rezerves lomas pieaugumu, ņemot vērā to, ka ir palielinājušies globālās drošības draudi. Rezerves galvenā loma ir būt pieejamiem, tiklīdz ir nepieciešamība mobilizēt spēkus, attiecīgi rezervei ir neaizvietoājama alianses drošības daļa⁴⁵.

NATO līmenī ir atzīts, ka krīzes gadījumā rezerves spēkiem jāveic uzdevumi kopā ar regulārajiem spēkiem. NATO rokasgrāmatā⁴⁶ norādīts, ka rezerves spēki un spēja tos ātri un savlaicīgi mobilizēt ir būtiska atturēšanas politikas⁴⁷ sastāvdaļa.

Kopumā alianses valstu bruņotie spēki rezerves stiprināšanu saprot kā rezerves fiziskā skaita palielināšanu, valsts aizsardzības spēju uzlabošanu un integrācijas uzlabošanu ar aktīvā dienesta personālu un sadarbību ar sabiedrotajiem⁴⁸.

NATO Nacionālo rezerves spēku komiteja (NRFC⁴⁹), kura ir alianses centrālā organizācija saistībā ar rezerves jautājumiem un kuras uzdevums ir izstrādāt pieeju rezerves spēkiem⁵⁰, definē rezerves spēku kā vitāli svarīgu alianses un partneru bruņoto spēku komponenti miera, krīzes un konfliktu brīžos.

2012. gadā NATO Nacionālās rezerves spēku komitejas apstiprinātajā direktīvā⁵¹ atzīts, ka rezerves spēku pārvaldība ir valsts prerogātīva, t.i., valstīm ir tiesības pašām noteikt un īstenot bruņoto spēku rezerves politiku.

Saskaņā ar Nacionālās rezerves spēku komitejas definēto rezerves konceptu NATO dalībvalstīm var būt dažāda pieeja savu bruņoto spēku rezerves veidošanai, tomēr lielākā daļa NATO valstu izmanto rezervi kā savu nacionālo militāro spēku sastāvdaļu. Rezerves pieejamība NATO misijām, dalībvalstu nacionālā līmeņa vajadzībām un rezerves periodiska apmācība ir lielā mērā atkarīga no valsts politikas, tiesiskā regulējuma un sociālekonomiskiem faktoriem⁵².

Nacionālās rezerves spēku komitejas izstrādātajā NATO rezerves politikas ietvardokumentā⁵³, kurā nostiprināta vienota izpratne par rezerves lomu, struktūru un darbības principiem, norādīts, ka rezerve var sastāvēt no dažādu kategoriju personāla – tas var būt brīvprātīgs, bijušais profesionālā dienesta personāls un obligātā kārtā iesaucamie. Rezervi var organizēt atsevišķās rezerves vienībās, rezerve var būt integrēta regulāro spēku vienībās, kā arī rezerve var pildīt dienestu kā regulāro spēku vienības atbalstošs personāls⁵⁴.

NATO rezerves politikas ietvardokumentā⁵⁵ 2012. gadā uzsvērti vairāki bruņoto spēku rezerves uzturēšanai un attīstīšanai aktuāli jautājumi, piemēram:

- rezervei jābūt trenētai un apmācītai, lai varētu paveikt uzdevumus nepieciešamajā kvalitātē. Ir sekmējama rezerves dalība regulāro spēku un starptautiskās mācībās, jo tā dod

neatsveramu pieredzi. Efektīva rezerves iesaiste un integrācija bruņotajos spēkos, pastiprina bruņoto spēku kopējās spējas;

- rezerves pieejamība ir atkarīga no daudziem faktoriem un liela nozīme ir arī sabiedrības, ģimenes un darba devēju attieksmei un atbalstam. Tāpēc valstīm ieteicams regulēt ne tikai rezerves statusu un pienākumus, bet arī gādāt par rezerves aizsardzību civilajā darbā, kā arī par atbalsta pasākumiem ģimenēm. Rezerves civilās dzīves profesionālā pieredze var sniegt būtisku pienesumu bruņotajiem spēkiem, tāpat kā militārā pieredze var dot pienesumu civilajā dzīvē. Līdz ar to pārdomāta rezerves sistēmas attīstība var sniegt ieguvumus visām iesaistītajām pusēm un kopumā uzlabot civilmilitāro sadarbību un iedzīvotāju attiecības ar bruņotajiem spēkiem.

Valstis vairs nesaņem tikai uz brīvprātīgu pieeju rezerves veidošanā⁵⁶, kā arī valstis rod risinājumus rezerves efektīvai iesaistīšanai bruņoto spēku uzdevumu izpildē, piemēram, plaši izmantojot pieejamās civilās prasmes, nodalot rezerves aktīvo daļu un uz to koncentrējot apmācības un uzskaites resursus, stratēģiski plānojot un mērķtiecīgi attīstot bruņoto spēku rezervi kā valsts aizsardzības stūrakmeni.

Kā citās valstīs ir risināti rezerves sistēmas attīstības jautājumi?

Esam aplūkojoši vairāku valstu⁵⁷ pieredzi bruņoto spēku rezerves veidošanā. Vēlamies sniegt noderīgu ieskatu par atsevišķiem aspektiem Kanādas, Lielbritānijas, Lietuvas un Igaunijas bruņoto spēku praksē. Ņemot vērā, ka valsts aizsardzības dienesta ieviešana ir labvēlīgs laiks, lai sakārtotu rezerves sistēmu, atsevišķi aspekti varētu būt noderīgi Nacionālo bruņoto spēku rezerves sistēmas attīstībā.

Kanāda: civilo prasmju izmantošana bruņoto spēku uzdevumu izpildē⁵⁸

Kanādas bruņoto spēku rezerves sistēmas ir piemērs tam, kā bruņoto spēku uzdevumu izpildē ir iespējams iesaistīt ne tikai militāri apmācītas personas, bet plašu civilās sabiedrības daļu. Kanādas globālo jautājumu institūta 2019. gadā veiktajā pētījumā⁵⁹ norādīts, ka Kanādas bruņotie spēki pāriet uz ātri iesaucamiem un izvietojamiem nepilna laika rezerves spēkiem (*part-time reserve forces*), kas sniedz ieguldījumu pilna laika operacionālo spēju nodrošināšanā (*full-time operational capacity*).

Lai palielinātu rezerves spēku nozīmi, Kanādas aizsardzības politikā 2017. gadā tika uzsvērta nepieciešamība izveidot pilna laika spēju ar nepilna laika dienestu (*full-time capability through part-time service*). Šī koncepta mērķis ir dot iespēju rezervistiem līdzsvarot civilo dzīvi un nodarbošanos ar jēgpilnu nepilna laika militāro dienestu, vienlaikus stiprinot un uzlabojot Kanādas bruņoto spēku spējas un to efektivitāti.

Kanādas rezerves spēki (*reserve forces*) ir pilnīgi brīvprātīgi, bez obligātā iesaukuma, un sastāv gan no nepilna laika, gan pilna laika rezervistiem (*part-time and full-time reservists*). Kanādas bruņoto

spēku rezerves personāls var nebūt militāri apmācīts vai ar pieredzi aktīvajā dienestā. Rezerves personāls var pildīt uzdevumus, izmantojot civilajā dzīvē apgūtās profesionālās prasmes.

Nepilna laika rezervisti apmeklē mācības, kā arī brīvprātīgi var strādāt bruņotajos spēkos nepilnas slodzes amatos – parasti vienu vai vairākus vakarus nedēļā. Pilna laika rezervisti var brīvprātīgi pildīt plaša spektra bruņoto spēku civilos un militāros amatus (piemēram, personāla vadības, uzskaites, informācijas tehnoloģiju, loģistikas, ēdināšanas, autoremonta u.c. jomā), piedalīties bruņoto spēku uzdevumu izpildē nacionālā vai starptautiskā līmenī⁶⁰.

Kanādas bruņotajos spēkos rezervisti tiek iedalīti trijos apmācības līmeņos. “A” līmenis nozīmē apmācības vienu vakaru nedēļā un vienu nedēļas nogali mēnesī. Šāds dienesta veids ir raksturīgs lielākajai daļai rezervistu. “B” līmenis ir vairāk nekā 12 secīgas pilnas slodzes mācību dienas, “C” nozīmē pilna laika dienestu rezervē⁶¹.

Nepieciešamības gadījumā rezervisti var tikt mobilizēti. Militārajā dienestā nacionāla vai starptautiska līmeņa misijās rezervisti var doties ar pašu piekrišanu, ņemot vērā individuālās spējas un sagatavotību. Parasti tas notiek, rezervistus integrējot regulāro spēku vienībās, bet var tikt formētas arī atsevišķas vienības, ja ir pietiekams sagatavošanās laiks un rezervistiem var nodrošināt nepieciešamās apmācības.

Attīstot rezerves spēku sistēmu, Kanādas bruņotajos spēkos ir panākts tas, ka īsā laikā iespējams izveidot rezerves spēku vienības, kas nodrošina augstu gatavības pakāpi. Šāda veida vienības tiek formētas kā Teritoriālās bataljonu grupas⁶². Tās var tikt pārceltas no nepilna laika rezerves spēkiem uz vietējām operācijām (*domestic operations*). Šāda darbības organizēšana ļauj Kanādas bruņoto spēku rezervei nodrošināt reaģēšanas spēju 96 stundu laikā un papildināt vai aizvietot aktīvā dienesta spēkus, ja rastos tāda nepieciešamība.

Lielbritānija: vīzija par rezerves attīstību ilgtermiņā un mērķtiecīgi veikti pasākumi⁶³

Lielbritānijas bruņotajos spēkos ir divas rezervistu kategorijas – bijušie profesionālā dienesta karavīri un brīvprātīgie rezervisti. Papildus tam ir vēl divi veidi sabiedrības brīvprātīgai iesaistei rezervē. Viens no tiem ir kļūt par rezervistu, noslēdzot pilna vai nepilna laika nodarbinātības līgumu ar bruņotajiem spēkiem. Otrs veids ir “sponsorētā” rezerve, kuras darba devējs ir noslēdzis līgumu ar Aizsardzības ministriju. Šāds darbinieks var piedalīties bruņotajiem spēkiem nepieciešamo uzdevumu izpildē jomās, kas ir raksturīgas civilajam sektoram un kuras bruņotajiem spēkiem nav rentabli pašiem uzturēt, piemēram kravu transportēšanā.

Lielbritānijā 1996. gadā tika izveidota augstas gatavības rezerve, kas ir apņēmusies operatīvi būt pieejama bruņotajiem spēkiem. Augstas gatavības rezervei piemīt specifiskas prasmes, kas nepieciešamas krīzes sākumposmā.

Rezervistu tiesiskais regulējums Lielbritānijā ir atsevišķi nodalīts no regulāro spēku darbības regulējuma – spēkā ir rezerves spēku likums (*Reserve Forces Act*⁶⁴) un bruņoto spēku likums (*Armed Forces Act*⁶⁵).

Rezervistu apmācība tiek uzsākta ar sākotnējo apmācību, kas sastāv no šādiem elementiem: individuālā un uzdevumu plānošana, pašpaļāvība un attieksme, komandas un organizatoriskās

spējas, iniciatīvas uzņemšanās, problēmu risināšana. Sākotnējā apmācība tiek nodrošināta nedēļas nogalēs vaiursos visa gada garumā.

Pēc sākotnējās apmācības rezervistiem notiek mācības attiecīgajos spēku veidos, kam rezervists ir pievienojies. Speciālistu apmācība notiek divu līdz trīs gadu laikā, atkarībā no specialitātes. Ja civilā un militārā specialitāte sakrīt, tad apmācību laiks var būt īsāks, piemēram, medicīnas jomā. Rezervisti saņem atlīdzību par katru mācību dienu, kā arī saņem vienreizēju kompensāciju (gadā vai noteiktā periodā), ja ir bijusi minimāli nepieciešamā daļība mācībās.

Pēc pabeigtas apmācības rezervisti uztur prasmes, arī turpmāk apmeklējot mācības. Apmācība var būt prasmju uzturoša vai progresējoša, kas ļauj paaugstināt kvalifikāciju. Attiecībā uz mācību organizēšanu Lielbritānijas Aizsardzības ministrija ir atzinusi – lai nepazaudētu jau sniegto ieguldījumu rezervista apmācībā un lai rezervists turpinātu uzturēt saikni ar bruņotajiem spēkiem un apmeklētu mācības un veiktu uzdevums, bruņoto spēku interesēs ir būt elastīgiem un ņemt vērā indivīdu un darba devēju iespējas.

Kad Lielbritānijā tika vērsta uzmanība uz rezerves samazināšanos un nepieciešamību stabilizēt un palielināt rezerves apjomu, 2012. gadā Aizsardzības ministrija aizsāka diskusijas ar sabiedrību par rezerves attīstību nākotnē. Tika organizētas debates ar rezervistiem, darba devējiem un sabiedrību kopumā. Debatēs gūtie viedokļi tika izmantoti, Aizsardzības ministrijai 2013. gadā izstrādājot praktiskus priekšlikumus (Balto grāmatu⁶⁶), kā sekmēt rezerves sistēmas attīstību laikā līdz 2020. gadam.

Saskaņā ar dokumentā⁶⁷ minēto Aizsardzības ministrijas sniegto priekšlikumu centrā ir rezervists. Dokumentā ir uzsvērts, ka būtiskākās izmaiņas ir jāpanāk sabiedrības un pašu bruņoto spēku domāšanā, lai novērtētu rezervista sniegto ieguldījumu valsts aizsardzības nodrošināšanā.

No sabiedrības tiek sagaidīta izpratne, ka bez drošības nevar attīstīties uzņēmējdarbība un valsts ekonomika. Tas prasa visas sabiedrības atbalstu – pievienojoties rezervei vai atbalstot rezervistus savās darbavietās.

Lielbritānijas Aizsardzības ministrija ir norādījusi, ka izmaiņas ir nepieciešamas abpusēji, t.i., arī aizsardzības nozarei ar sapratni jāattiecas pret darba devēju vajadzībām nodrošināt savu darbību. Lai sekmētu sadarbību ar darba devējiem, ir paredzēts informēt darba devējus par plānotajām mācībām, stiprināt attiecības ar darba devēju organizācijām, sniegt finansiālu atbalstu maziem un vidējiem uzņēmumiem. Tāpat arī uzsvērtā domāšanas maiņas nepieciešamība pašos bruņotajos spēkos. Dokumentā norādīts, ka nereti profesionālā dienesta karavīriem, kuri nodarbināti pilna laika dienestā bruņotajos spēkos, ir grūti novērtēt rezervista sniegto ieguldījumu, kas tiek veikts papildus pamatdarbam, viņa brīvajā laikā. Šādu situāciju plānots novērst ar komunikāciju un atbalstu regulāro spēku personālam, lai rezervisti izjustu atzinību un novērtējumu par paveikto.

Kā svarīgs aspekts uzsvērtā atlīdzināšana rezervistam un viņa ģimenei par sniegto ieguldījumu visas sabiedrības kopējā drošībā. Rezervists apņemas būt pieejams mācībās un krīzes gadījumā, savukārt valsts apņemas sniegt augstas kvalitātes apmācību, attīstības iespējas, taisnīgu atlīdzību (kompensāciju), pabalstus, sociālās garantijas, veselības aprūpi.

Lai īstenotu Aizsardzības ministrijas sniegtos priekšlikumus, tika izveidota programma *Future Reserves 2020* un piešķirts finansējums rezerves attīstības programmas īstenošanai. Uzraudzībai tika izveidota neatkarīga pārbaudes komisija, kurai bija pienākums ik gadu līdz programmas

pabeigšanai ziņot parlamentam un sniegt ieteikumus, kā uzlabot programmu. Komisiju (*The Council of the Reserve Forces' and Cadets' Associations External Scrutiny Team*) izveidoja Rezerves spēku un kadetu asociāciju ārējā padome. Komisijas sastāvā bija trīs pārstāvji no bruņotajiem spēkiem un divi neatkarīgi locekļi. Komisiju vadīja atvaļināts virsnieks⁶⁸.

Programmas īstenošanas pārbaudes komisija 2021. gadā sagatavoja ziņojumu⁶⁹, kurā tika piedāvāta rezerves spēku vīzija laikam līdz 2030. gadam. Tika norādīts, ka mainīgā demogrāfija un nākotnes darbaspēka gaidas veidos jaunu darba vidi, kas ietekmēs arī bruņoto spēku sastāvu un varētu veicināt jaukta darbaspēka modeļa izmantošanu aizsardzības sektorā. Vīzijas īstenošanai tika sniegti praktiski priekšlikumi pārskatīt rezerves lomu, lielākā mērā nekā iepriekš mijiedarbojoties civilajām un militārajām prasmēm, vēl vairāk integrējot to regulāro spēku uzdevumu izpildē. Pārskatā ieteikts izveidot rezerves sistēmu, kas sastāv no trim elementiem – pastiprinošā, operatīvā un stratēģiskā rezerve.

- Pastiprinošā rezerve ir rezervisti, kuru galvenais uzdevums ir atbalstīt aizsardzības sektora ikdienas darbību. Tas ļautu bruņoto spēku darbībā izmantot civilajā sektorā izmantojamās prasmes.
- Operatīvā rezerve sastāv no rezervistiem, kas regulāri apmācīti ārkārtas uzdevumu veikšanai, kā arī vajadzības gadījumā spētu veikt ikdienas pienākumus regulārajos spēkos.
- Stratēģiskā rezerve ir paredzēta kontingenta papildināšanai krīzes vai valsts apdraudējuma situācijā. Stratēģiskajai rezervei būtu minimālas saistības ar bruņotajiem spēkiem ikdienā – sadarbības tiktu īstenota tikai tādā mērā, lai pārliecinātos, ka var paļauties uz šīs rezerves kategorijas gatavību.

Pārskatā norādīts, ka rezerves spēku pārveide ļautu regulārajiem spēkiem koncentrēties uz bruņoto spēku spējām ar lielākām apmācības prasībām un tām, kuras nepieciešams sasniegt īsākā laikā. Tās bruņoto spēku spējas, kuras var nodrošināt zemākā gatavībā un kurās nepieciešama mazāk regulāra apmācība un speciālistu prasmes, kas civilajā sektorā ir vieglāk uzturamas, tiktu nodotas rezerves kompetencē.

Lietuva: rezerves sastāva strukturēšana un darbs ar aktīvo rezervi⁷⁰

Salīdzinot ar Latviju, Lietuvā obligāto militāro dienestu neatcēla. Kopš Lietuvas iestāšanās NATO 2004. gadā laikā līdz 2015. gadam obligātā iesaukšana nenotika, bet bija iespēja dienestam pieteikties brīvprātīgi. 2015. gadā tika atjaunota iesaukšana obligātajā militārajā dienestā, nosakot katru gadu iesaucamo pilsoņu skaitu.

2010. gadā apstiprinātā Lietuvas bruņoto spēku rezerves personāla koncepcija⁷¹ definēja Lietuvas armijas rezerves veidošanas un apmācības principus. 2020. gadā Lietuvas bruņoto spēku rezerves personāla koncepcija tika pārskatīta⁷², veicot izmaiņas rezerves klasificēšanā, uzdevumos un apmācībā. Būtiskākās izmaiņas attiecās uz aktīvās rezerves dienesta nosacījumu definēšanu.

Lietuvas bruņoto spēku rezerve sastāv no šādām kategorijām:

- **sagatavotā rezerve** (*prepared reserve*) ir apmācīti iesaucamie. Sagatavotās rezerves sastāvā ir personas vecumā no 18 līdz 60 gadiem, kas ir apguvušas Lietuvas bruņoto spēku

pamatapmācību vai apmācību līdzvērtīgā līmenī atbilstoši bruņoto spēku komandiera noteiktajiem standartiem;

- **aktīvā rezerve** (*active reserve*) ir daļa no sagatavotās rezerves. Aktīvā rezerve ir apmācību apguvušie iesaucamie, t.sk., atvaļinātais militārais personāls, kuru prasmes tiek periodiski atjaunotas. Aktīvajā rezervē personāls tiek ieskaitīts 10 gadus pēc apmācības pabeigšanas vai atvaļināšanās. Šajā laika periodā personāls tiek iesaukts uz mācībām 20 līdz 60 dienas;

- **nesagatavotā rezerve** (*unprepared reserve*) ir iesaucamie bez militārās pamatapmācības.

Lietuvas bruņotajos spēkos vislielākā uzmanība un resursi tiek veltīti aktīvajai rezervei. Aktīvās rezerves personālam tiek plānots finansējums, mācības, aprīkojums un pastāvīgi tiek nodrošinātas veselības stāvokļa atbilstības dienestam pārbaudes. Tikai aktīvās rezerves personālu var iesaukt aktīvajā dienestā miera laikā un var dot uzdevumus miera laikā.

Lai noteiktu atbilstību dienestam, pirms dalības mācībās aktīvās rezerves personālam tiek veiktas veselības pārbaudes. Aktīvās rezerves karavīram ir pienākums sniegt savu kontaktinformāciju (faktiskā adrese, telefona numurs, e-pasta adrese), kā arī informēt par tās izmaiņām, ierasties uz veselības pārbaudi, ierasties noteiktajā iesaukšanas punktā vai dienesta vietā. Aktīvās rezerves karavīram ir pienākums nekavējoties informēt uzskaites struktūrvienību par izbraukšanu no valsts uz laiku, kas ilgāks par sešiem mēnešiem. Tāpat arī ir pienākums ne vēlāk kā vienu mēnesi no izbraukšanas informēt par savu faktisko dzīvesvietu, darba vai studiju vietu⁷³. Aktīvās rezerves personāls tiek piesaistīts vienībām atbilstoši pēdējai dienesta vietai un atbilstoši dzīvesvietai. Mobilizācijas gadījumā šīs personas iesauc vienībās, kurām tie piesaistīti.

Igaunija: rezerve kā armijas stūrkmens un stratēģiska pieeja cilvēkresursu plānošanā⁷⁴

Igaunijas valsts aizsardzības jomas stratēģijas dokumentos cilvēkresursi tiek aplūkoti divējādi. No vienas puses, cilvēkresursu loma tiek apspriesta civilmilitārās plaisas kontekstā (karavīri aktīvajā dienestā, rezervisti, veterāni, civiliedzīvotāji dienestā u.c.). No otras puses, tiek uzsvērta teritoriālās aizsardzības loma, norādot uz visas tautas aizsardzības gatavību kopumā⁷⁵.

Lai novērtētu cilvēkresursu pieejamību valsts aizsardzības vajadzībām, Igaunijā ir izveidots Stratēģiskās ilgtspējas ekselences centrs⁷⁶, kas sadarbībā ar Aizsardzības ministriju, Tartu Universitāti un Nacionālās veselības attīstības institūtu⁷⁷ veic uzdevumus saistībā ar stratēģiskā līmeņa cilvēkresursu plānošanu un ilgtspējīguma novērtēšanu – analizē un prognozē demogrāfiskās un sociālās izmaiņas, sabiedrības fizisko un veselības stāvokli, novērtē morālo sagatavotību valsts aizsardzībai⁷⁸.

Rekrutēšanas un obligātā iesaukuma jautājumus Igaunijā organizē Aizsardzības ministrijas iestāde – Aizsardzības resursu aģentūra⁷⁹. Tā pieņem lēmumus par iesaukšanu militārajā dienestā, iesaukšanas atlikšanu, atbrīvošanu no iesaukšanas, iesaukšanu alternatīvajā dienestā. Aizsardzības resursu aģentūra centralizēti uztur nacionālo mobilizācijas reģistru⁸⁰.

Igaunijas bruņotajos spēkos ir jaukta kontingenta modelis, kas nav mainījies kopš pievienošanās NATO, – tas sastāv no profesionālā militārā dienesta karavīriem, obligātā iesaukuma karavīriem un rezervistiem (rezerves). Armijas sastāvā ir arī Nacionālās aizsardzības līgas personāls (*Kaitseliit*), kas ir analogs Latvijas Republikas Zemessardzei.

Igaunijā obligātais militārais dienests ilgst astoņus līdz 11 mēnešus (ilgums atkarīgs no iesaucamā apmācības līmeņa un aizsardzības spēkos ieņemamā amata) un šajā laikā tiek apgūta militārā pamatapmācība, kā arī tiek uzsāktas kolektīvās mācības mazākās vienībās⁸¹.

Kopš neatkarības atgūšanas Igaunijas armijā ir notikušas vairākas reformas, tajā skaitā 1997. – 1998. gadā ir izveidota mūsdienīga apmācības sistēma rezerves armijas sagatavošanai kara laikam. Līdz norādītajam laikam tika veikts mērķtiecīgs darbs, lai izveidotu un sistēmiski apmācītu rezervistu armiju. Tieši rezervisti (rezerve) tiek uzskatīti par Igaunijas armijas stūrakmeni un ir atzīts, ka rezerves armijas sagatavošanā būtiski ir īstenot sistēmisku pieeju. Igaunijas rezerves veidošanas pamats ir obligātais militārais dienests⁸².

Igaunijas armijas rezervē ir Igaunijas pilsoņi, kas ir ieskaitīti rezerves spēkos un piedalās rezerves mācībās. Pēc atvaļināšanās no obligātā militārā dienesta personu ieskaita Igaunijas rezerves armijā un persona ir rezerves uzskaitē līdz 60 gadu vecuma sasniegšanai. Visi pilsoņi (vīrieši), kam saistošs nacionālās aizsardzības pienākums līdz 60 gadu vecumam, bet kas nav pabeiguši dienestu vai nav iekļauti vienībās, tiek uzskaitīti vienību papildinošajās rezervēs (*supplementary reserves*). Katrs rezervists var pārbaudīt savu piesaisti rezerves spēkiem Aizsardzības resursu aģentūras izveidotajā tīmekļvietnē⁸³.

Visiem pilsoņiem (vīriešiem), kam saistošs nacionālās aizsardzības pienākums, ir arī pienākums ziņot par atrašanās vietu. Rezervistiem dienesta rezervē laikā ir pienākums ziņot Aizsardzības resursu aģentūrai (*Defence Resources Agency*) par izmaiņām izglītībā, ģimenes stāvokļa izmaiņām, kontaktinformācijas un nodarbinātības izmaiņām, nopietnu saslimšanu, invaliditāti, citiem faktoriem, kas var ietekmēt atbilstību militārajam dienestam.

Pēc Aizsardzības resursu aģentūras (*Defence Resources Agency*) vai teritoriālo vienību pieprasījuma rezervistiem jāuzrāda nepieciešamie dokumenti, kas apliecina datu pareizību, un nepieciešamības gadījumā jānododas uz medicīniskajām pārbaudēm un jāpiedalās mācībās, ja uz tādām tiek iesaukts.

Miera laikā rezervisti (rezerve) dzīvo civilo dzīvi un valsts gādā par to mācībām, inventāra un ieroču nodrošināšanu. Kara laikā paredzēts rezervistus mobilizēt militārajās vienībās. Rezerves vienības (*reserve units*) tiek veidotas pēc teritoriālā principa – obligātajā dienestā karavīri tiek iesaukti kopā no viena reģiona un pēc obligātā militārā dienesta pabeigšanas tie kopā tiek iekļauti vienā rezerves vienībā.

Terminu skaidrojums

Aktīvais dienests	Militārā dienesta tieša izpilde karavīra statusā, kas ietver profesionālo dienestu, valsts aizsardzības militāro dienestu, militārā dienesta tiešu izpildi mobilizācijas gadījumā un rezerves karavīru militārās mācības
Dienests rezervē	Rezerves karavīram noteikto pienākumu izpilde: <ul style="list-style-type: none"> ierasties uz militārajām mācībām pavēstē noteiktajā vietā un laikā ierasties uz medicīnisko pārbaudi pavēstē noteiktajā vietā un laikā saglabāt un pilnveidot aktīvā dienesta laikā noteiktai militārai specialitātei nepieciešamās kaujas zinības, iemaņas un sagatavotību
Karavīrs	Latvijas pilsonis, kas pilda aktīvo dienestu un kam piešķirta militārā dienesta pakāpe. Rezerves karavīrs, pildot aktīvo dienestu, ir karavīrs
Militārais dienests	Valsts dienesta veids valsts aizsardzības jomā, kuru pilda karavīrs un kurš ietver aktīvo dienestu un dienestu Nacionālo bruņoto spēku rezervē
Profesionālais dienests	Militārais dienests, kuru Latvijas pilsonis pilda brīvprātīgi saskaņā ar profesionālā dienesta līgumu, kas noslēgts starp viņu un Aizsardzības ministriju
Regulārie spēki	Viens no trim militārajiem formējumiem, kurš kopā ar Zemessardzi un rezervi veido Nacionālos bruņotos spēkus Regulāro spēku sastāvā ir Nacionālo bruņoto spēku vienības: Sauszemes spēku Mehanizētā kājnieku brigāde, Jūras spēki, Gaisa spēki, Mācību vadības pavēlniecība, Nodrošinājuma pavēlniecība, Militārā policija, Speciālo operāciju pavēlniecība un Štāba bataljons
Rezerves karavīrs	Latvijas pilsonis, kas pilda dienestu Nacionālo bruņoto spēku rezervē. Rezerves karavīri ir Latvijas pilsoņi ar militārās apmācības pieredzi – atvaļinātie karavīri, bijušie zemessargi, valsts aizsardzības dienesta karavīri pēc valsts aizsardzības militārā dienesta beigšanas un citas Militārā dienesta likuma 63. panta otrajā daļā norādītās personas
Rezervists	Latvijas pilsonis, kas ieskaitīts Nacionālo bruņoto spēku rezervē un mobilizācijas gadījumā var tikt iesaukts aktīvajā dienestā. Rezervisti ir tā Nacionālo bruņoto spēku rezerves daļa, kurai līdz iesaukšanai dienestā nav militārās sagatavotības atbilstoši Militārā dienesta likuma 63. panta otrajā daļā norādītajiem apmācību veidiem (nav sekmīgi apgūts zemessarga pamatapmācības kurss individuālās apmācības līmenī, nav brīvprātīgi apgūts rezerves karavīra apmācības kurss u.c.) Citu valstu bruņotajos spēkos rezerves personālu sauc vienā vārdā rezervists (angļu val.) un tas apzīmē gan rezerves apmācīto daļu – rezerves karavīrus, gan rezervistus. Ir valstis, kas armijas rezerves dalīšanai apmācītajā un neapmācītajā daļā lieto papildu dalījumu, piemēram, Lietuvā to iedala sagatavotajā un nesagatavotajā rezervē
Vienība	Militārais formējums, kuram ir patstāvīga vadība un apstiprināts štats
Zemessargs	Persona, kura devusi zemessarga zvērestu, kurai ir piešķirta dienesta pakāpe un kura pilda dienestu Zemessardzē vai Nacionālo bruņoto spēku regulāro spēku vienībā atbilstoši līgumam par dienestu Zemessardzē

Atsauces

- ¹ Nacionālo bruņoto spēku likuma 2. panta pirmā daļā un 3. panta pirmā daļa.
- ² Militārā dienesta likuma 2.panta 7. un 7.¹punkts un 63. pants.
- ³ Militārā dienesta likuma 65. panta otrā daļa.
- ⁴ Valsts aizsardzības dienests tiek ieviests no 01.07.2023.
- ⁵ 11.03.2010. likuma "Grozījumi Militārā dienesta likumā" 8. pants, spēkā no 01.04.2010. (Militārā dienesta likuma 63.panta pirmās daļas 1.punkts redakcijā, kas ir spēkā no 01.04.2010. līdz 13.12.2017.).
- ⁶ 16.11.2017. likuma "Grozījumi Militārā dienesta likumā" 22. pants, spēkā no 13.12.2017. (Militārā dienesta likuma 63.panta otrās daļas 3.punkts redakcijā, kas ir spēkā no 13.12.2017.).
- ⁷ 05.11.2020. likuma "Grozījumi Militārā dienesta likumā" 7. pants, spēkā no 01.12.2020. (Militārā dienesta likuma 63.panta otrās daļas 4.punkts redakcijā, kas ir spēkā no 01.12.2020.).
- ⁸ 09.12.2021. likuma "Grozījumi Militārā dienesta likumā" 6. pants, spēkā no 04.01.2022. (Militārā dienesta likuma 63.panta otrās daļas 5.punkts redakcijā, kas ir spēkā no 04.01.2022.).
- ⁹ 21.04.2022. likuma "Grozījumi Militārā dienesta likumā" 11. pants, spēkā no 17.05.2022. (Militārā dienesta likuma 63.panta otrās daļas 6.punkts redakcijā, kas ir spēkā no 17.05.2022.).
- ¹⁰ 05.04.2023. likuma "Grozījumi Militārā dienesta likumā" 8.pants, spēkā no 19.04.2023. (Militārā dienesta likuma 63.panta otrās daļas 7.,8.,9., un 10.punkts (redakcijā, kas ir spēkā no 19.04.2023.).
- ¹¹ Latvijas pilsoņi, kas pirms Latvijas pilsonības iegūšanas ir dienējuši ārvalstu militārajā dienestā; Latvijas pilsoņi, kam ir arī kādas citas valsts pilsonība (pavalstniecība) un kas ir dienējuši ārvalstu militārajā dienestā; Latvijas pilsoņi, kas ir dienējuši Eiropas Savienības, Ziemeļatlantijas līguma organizācijas, Eiropas Savienības dalībvalsts, Eiropas Brīvās tirdzniecības asociācijas dalībvalsts, Ziemeļatlantijas līguma organizācijas dalībvalsts, Austrālijas Savienības, Brazīlijas Federatīvās Republikas, Jaunzēlandes vai Ukrainas dienestā vai tādas valsts dienestā, ar kuru Latvijas Republika noslēgusi līgumu par dubultās pilsonības atzīšanu.
- ¹² Militārā apmācība atbilstoši Militārā dienesta likuma 63. panta otrajā daļā noteiktajām rezerves karavīru kategorijām.
- ¹³ Militārā dienesta likuma 63. panta trešā daļa.
- ¹⁴ Iznemot Militārā dienesta likuma 63. panta trešās daļas 3., 4. un 5. punktā minētos.
- ¹⁵ Ministru kabineta 20.11.2007. noteikumu Nr. 779 "Kārtība, kādā rezerves karavīrus un rezervistus reģistrē, uzskaita un iesauc aktīvajā dienestā, kā arī pieprasa un izsniedz informāciju par rezerves karavīriem un rezervistiem", 3.2.1. apakšpunkts.
- ¹⁶ Militārā dienesta likuma 41. pants.
- ¹⁷ Militārā dienesta likuma 68. pants.
- ¹⁸ Ministru kabineta 20.11.2007. noteikumi Nr. 779 "Kārtība, kādā rezerves karavīrus un rezervistus reģistrē, uzskaita un iesauc aktīvajā dienestā, kā arī pieprasa un izsniedz informāciju par rezerves karavīriem un rezervistiem".
- ¹⁹ Nacionālo bruņoto spēku 09.02.2017. reglaments Nr. 5 "Nacionālo bruņoto spēku Apvienotā Štāba Mobilizācijas un rekrutēšanas pārvaldes nolikums".
- ²⁰ Militārā dienesta likuma 66. panta pirmā daļa.
- ²¹ Militārā dienesta likuma 65. panta otrās daļas 3.punkts.
- ²² Nacionālo bruņoto spēku likuma 6.¹ panta pirmās daļas 6. punkts (Nacionālo bruņoto spēku likuma 6. panta pirmās daļas 3. punkts (redakcijā, kas ir spēkā no 01.01.2007. līdz 01.04.2010.)).
- ²³ Militārā dienesta likuma 66. panta ceturrtā daļa.
- ²⁴ Militārā dienesta likuma 66. panta trešā un piektā daļa.
- ²⁵ Darba likuma 74. panta devītā daļa.
- ²⁶ Darba likuma 74. panta devītā daļa un Militārā dienesta likuma 66. panta septītā daļa.
- ²⁷ Ministru kabineta 14.08.2018. noteikumu Nr. 501 "Noteikumi par kārtību, kādā izmaksā kompensāciju uz militārajām mācībām iesauktajam rezerves karavīram un Latvijas pilsonim, kurš brīvprātīgi pieteicies dienestam Nacionālo bruņoto spēku rezervē, un kompensācijas apmēru" 2. punkts.
- ²⁸ Ministru kabineta 16.11.2010. noteikumu Nr. 1042 "Noteikumi par karavīru sociālajām garantijām" 7. un 7.¹ punkts.
- ²⁹ Ministru kabineta 29.06.2010. noteikumi Nr. 606 "Noteikumi par karavīra, valsts aizsardzības dienesta karavīra, militārā darbinieka, zemessarga un Zemessardzes veterāna uzturdevas kompensācijas apmēru un izmaksāšanas kārtību".
- ³⁰ Ministru kabineta 14.08.2018. noteikumu Nr. 501 "Noteikumi par kārtību, kādā izmaksā kompensāciju uz militārajām mācībām iesauktajam rezerves karavīram un Latvijas pilsonim, kurš brīvprātīgi pieteicies dienestam Nacionālo bruņoto spēku rezervē, un kompensācijas apmēru" 2.¹ punkts.
- ³¹ Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 21.panta pirmā, otrā un ceturrtā daļa.
- ³² 16.11.2017. likuma "Grozījumi Militārā dienesta likumā" 22. pants, spēkā no 13.12.2017. (Militārā dienesta likuma 63.panta otrās daļas 3.punkts redakcijā, kas ir spēkā no 13.12.2017.).
- ³³ Saskaņā ar Militārā dienesta likuma 66. panta astotās daļas 3. punktu rezerves karavīru uz kārtējām vai pārbaudes mācībām neiesauc, ja rezerves karavīrs ir aizdomās turētais vai apsūdzētais kriminālprocesā par tīšu noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, ir sodīts par smagu vai sevišķi smagu noziegumu neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, ir notiesāts par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, atbrīvojot no soda, vai pret viņu uzskaitais kriminālprocess par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu izbeigts uz nereabilitējoša pamata. Saskaņā ar Militārā dienesta likuma 64. panta ceturrtās daļas 3.punktu Mobilizācijas gadījumā rezerves karavīru un rezervistu aktīvajā dienestā neiesauc, ja viņš ir sodīts par sevišķi smagu noziegumu un sodāmība nav noņemta vai dzēsta.
- ³⁴ Nacionālo bruņoto spēku komandiera 24.02.2022. pavēle Nr. 38/IP, Operacionālā pavēle Nr. 14 [Ierobežota pieejamība].
- ³⁵ Brīvprātīgie rezervisti: Pēc 24.februāra militāro apmācību ilgāk atlikt vairs nedrīkstējām, pieejams: <https://www.sargs.lv/lv/nbs/2022-08-28/brivpratigie-rezervisti-pec-24-februara-militaro-apmacibu-ilgak-atlikt-vairs>, skatīts 12.01.2023.
- ³⁶ Revīzijas ietvaros organizētās fokusa grupas diskusija norisinājās 10.11.2022. un tajā piedalījās 20 dalībnieki.
- ³⁷ Aizsardzības ministrija sāk darbu Valsts aizsardzības dienesta pakāpeniskas ieviešanā, pieejams: <https://www.mod.gov.lv/lv/zinas/aizsardzibas-ministrija-sak-darbu-pie-valsts-aizsardzibas-dienesta-pakapeniskas-ieviesanas>, skatīts 15.07.2022.
- ³⁸ Ministru kabineta 13.07.2023. noteikumi Nr. 409 "Noteikumi par kārtību, kādā pilsoņus reģistrē, uzskaita, atlasa un iesauc valsts aizsardzības dienestā, un valsts aizsardzības militārajā dienestā apgūstamajām zināšanām un prasmēm".

- ³⁹ Militārā dienesta likuma 66. panta (1²) daļa (spēkā no 19.04.2023.) un informatīvais ziņojums "Par valsts aizsardzības dienesta ieviešanu", izskatīts Ministru kabineta 06.09.2022. sēde, pieejams: https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/231a18d0-c827-463a-88ff-be740d0eb0e0#, skatīts 06.10.2022.
- ⁴⁰ MC directive for the National reserve forces committee (NRFC) 26.07.2012., pieejams: https://www.comd.bg/sites/default/files/public_files/mc_0392_1_final_eng_nu.pdf, skatīts 10.12.2022.
- ⁴¹ Pēc Aukstā kara beigām, ievērojami samazinoties kara iespējamībai starp lielvalstīm un to sabiedrotajiem, kas bija saistīts ar kodolieroču radīto atturēšanu, starptautisko līgumu ievērošanu un pārtikušu valstu vēlmi izvairīties no vardarbības strīdu risināšanā.
- ⁴² *Baltic Security and Defence Review, 2011., An Historical and Political Overview of the Reserve Forces of the Two Southern Rim Baltic Sea Countries at the Beginning of the Twenty-First Century*, p.41., pieejams: https://www.baltdefcol.org/files/files/BSDR/BSDR_13_1.pdf, skatīts 10.12.2022.
- ⁴³ *Baltic Security and Defence Review, 2011., An Historical and Political Overview of the Reserve Forces of the Two Southern Rim Baltic Sea Countries at the Beginning of the Twenty-First Century*, 5.lp., pieejams: https://www.baltdefcol.org/files/files/BSDR/BSDR_13_1.pdf, skatīts 10.12.2022.
- ⁴⁴ *NATO supports Allied and Partner Reserve Forces* (2018), pieejams: https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_151685.htm?selectedLocale=en.., skatīts 10.12.2022.
- ⁴⁵ *Reserve forces, last updated: 20 Apr. 2023.*, pieejams: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topcis_69345.htm, skatīts 17.05.2023.
- ⁴⁶ *NATO Handbook 1989.*, 77.lp., pieejams: https://archives.nato.int/uploads/r/null/1/4/145729/0043_NATO_Handbook_1989_ENG.pdf, skatīts 10.12.2022., *NATO Handbook 2006.*, pieejams: <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf>, skatīts 10.12.2022.
- ⁴⁷ Atturēšanas politika ir līdzeklis ārējo militāro draudu mazināšanai, atturēt ienaidnieku no nodoma lietot militāro spēku.
- ⁴⁸ *Enabling NATO for 21st Century Operations: Fielding Agile, Responsive and Innovative Reserve Forces*, by Howard Coombs CGAI Fellow November 2019., p.4, pieejams: https://d3n8a8pro7vhmxc.cloudfront.net/cdfai/pages/4314/attachments/original/1574191505/Enabling_NATO_for_21st_Century_Operations.pdf?1574191505, skatīts 10.12.2022.
- ⁴⁹ *National Reserve Forces Committee*, pieejams: <https://www.act.nato.int/nrfc>, skatīts 10.12.2022.
- ⁵⁰ *NATO Handbook 2006.*, 98.lp., pieejams: <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf>, skatīts 10.12.2022., *MC directive for the National reserve forces committee (NRFC)* 26.07.2012., pieejams: https://www.comd.bg/sites/default/files/public_files/mc_0392_1_final_eng_nu.pdf, skatīts 10.12.2022.
- ⁵¹ MC directive for the National reserve forces committee (NRFC) 26.07.2012., pieejams: https://www.comd.bg/sites/default/files/public_files/mc_0392_1_final_eng_nu.pdf, skatīts 10.12.2022.
- ⁵² *NATO framework policy on reserves*, 13.03.2012. pieejams: https://www.comd.bg/sites/default/files/public_files/mc_0441_2_final_eng_nu.pdf, skatīts 10.12.2022., 4. un 8. punkts.
- ⁵³ *NATO framework policy on reserves*, 13.03.2012., pieejams: https://www.comd.bg/sites/default/files/public_files/mc_0441_2_final_eng_nu.pdf, skatīts 10.12.2022.
- ⁵⁴ *NATO framework policy on reserves*, 13.03.2012., pieejams: https://www.comd.bg/sites/default/files/public_files/mc_0441_2_final_eng_nu.pdf, skatīts 10.12.2022., 1. un 9. punkts.
- ⁵⁵ *NATO framework policy on reserves*, 13.03.2012., pieejams: https://www.comd.bg/sites/default/files/public_files/mc_0441_2_final_eng_nu.pdf, skatīts 10.12.2022., 6. un 7.punkts; *NATO supports Allied and Partner Reserve Forces*, pieejams: https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_151685.htm?selectedLocale=en, skatīts 10.12.2022.
- ⁵⁶ *NATO framework policy on reserves*, 13.03.2012., pieejams: https://www.comd.bg/sites/default/files/public_files/mc_0441_2_final_eng_nu.pdf, *Canadian global affairs institute: Enabling NATO for 21st Century Operations: Fielding Agile, Responsive and Innovative Reserve Forces*, 2019., pieejams: https://www.cgai.ca/enabling_nato_for_21st_century_operations_fielding_agile_responsive_and_innovative_reserve_forces; <http://armedforcesjournal.com/send-in-the-reserves/>, skatīti 06.01.2023.
- ⁵⁷ *Canada's Reserve Force*, pieejams: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/canada-reserve-force.html>, skatīts 14.12.2022., *Canadian global affairs institute: Enabling NATO for 21st Century Operations: Fielding Agile, Responsive and Innovative Reserve Forces*, 2019., pieejams: https://www.cgai.ca/enabling_nato_for_21st_century_operations_fielding_agile_responsive_and_innovative_reserve_forces, skatīts 02.03.2023., *Lietuvos kariuomenės personalo rezervo koncepcija* (Lietuvos armijas personāla rezerves koncepcija), pieejams: <https://www.kariuomene.lt/kas-mes-esame/naujienos/patvirtinta-nauja-lietuvos-kariuomenes-personalo-rezervo-koncepcija/1815>, skatīts 13.06.2023., *Lietuvos kariuomenės personalo rezervo koncepcija* (Lietuvos armijas personāla rezerves koncepcija), pieejams: <https://www.kariuomene.lt/kas-mes-esame/naujienos/patvirtinta-nauja-lietuvos-kariuomenes-personalo-rezervo-koncepcija/1815>, skatīts 13.06.2023., Viljar Veebel (*Baltic Defence College*) "Planning and Developing The Estonian Military Forces: Progress, Challenges and Dilemmas", April 2017., <https://mil.ee/en/defence-forces/Reserve-Force/>, skatīts 13.06.2023.
- ⁵⁸ *Canadian Army Reserve*, <https://www.canada.ca/en/army/corporate/reserve.html>, skatīts 04.02.2023., *Canadian global affairs institute: Enabling NATO for 21st Century Operations: Fielding Agile, Responsive and Innovative Reserve Forces*, 2019., pieejams: https://www.cgai.ca/enabling_nato_for_21st_century_operations_fielding_agile_responsive_and_innovative_reserve_forces, skatīts 02.03.2023.
- ⁵⁹ *Canadian global affairs institute: Enabling NATO for 21st Century Operations: Fielding Agile, Responsive and Innovative Reserve Forces*, 2019., pieejams: https://www.cgai.ca/enabling_nato_for_21st_century_operations_fielding_agile_responsive_and_innovative_reserve_forces, skatīts 02.03.2023.
- ⁶⁰ *Canada's Reserve Force*, pieejams: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/canada-reserve-force.html>, skatīts 14.12.2022.
- ⁶¹ *Canada's Reserve Force*, pieejams: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/canada-reserve-force.html>, skatīts 14.12.2022.
- ⁶² *Territorial Battalion Groups, TBGs*. Savukārt apakšvienības tiek sauktas par Vietējās reaģēšanas rotām (*Domestic response companies, DRC*) un arktiskās reaģēšanas rotu grupas (*Arctic Response Company Groups, ARCG*), kas paredzētas arktiskajām un ziemeļu operācijām.
- ⁶³ *Reserves in the Future Force 2020: Valuable and Valued* Presented to Parliament by the Secretary of State for Defence by Command of Her Majesty, July 2013., pieejams: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/210470/Cm8655-web_FINAL.pdf, skatīts 13.06.2023., *Ministry of Defence Reserve Forces Review 2030 Unlocking reserves' potential to strengthen a resilient and global Britain, May 2021.*, pieejams: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/985593/20210512_Reserve_Forces_Review_2030.pdf, skatīts 13.06.2023.
- ⁶⁴ *Reserve Forces Act 1996*, pieejams: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/14/contents> skatīts 10.07.2023.
- ⁶⁵ *Armed Forces Act 2021*, pieejams: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2021/35/contents> skatīts 10.07.2023.
- ⁶⁶ *Reserves in the Future Force 2020: Valuable and Valued* Presented to Parliament by the Secretary of State for Defence by Command of Her Majesty, July 2013, pieejams: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/210470/Cm8655-web_FINAL.pdf, skatīts 13.06.2023.

- ⁶⁷ *Reserves in the Future Force 2020: Valuable and Valued* Presented to Parliament by the Secretary of State for Defence by Command of Her Majesty, July 2013, pieejams: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/210470/Cm8655-web_FINAL.pdf, skatīts 13.06.2023.
- ⁶⁸ *Reserves in the Future Force 2020: Valuable and Valued* Presented to Parliament by the Secretary of State for Defence by Command of Her Majesty, July 2013., 60 lp., pieejams: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/210470/Cm8655-web_FINAL.pdf, skatīts 13.06.2023.
- ⁶⁹ *Ministry of Defence Reserve Forces Review 2030 Unlocking reserves' potential to strengthen a resilient and global Britain, May 2021.*, pieejams: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/985593/20210512_Reserve_Forces_Review_2030.pdf, skatīts 13.06.2023.
- ⁷⁰ Atsaucoties uz Valsts kontroles lūgumu, Lietuvas Republikas Aizsardzības ministrija 09.02.2023. sniedza informāciju par Lietuvas armijas rezerves sistēmu un tās tiesisko regulējumu.
- ⁷¹ *Lietuvas kariuomenēs personālo rezervo koncepcija* (Lietuvas armijas personāla rezerves koncepcija), pieejams: <https://www.kariuomene.lt/kas-mes-esame/naujienos/patvirtinta-nauja-lietuvas-kariuomenes-personalo-rezervo-koncepcija/1815>, skatīts 13.06.2023.
- ⁷² *Bus pertvarkoma Lietuvas kariuomenēs personālo rezervo sistema* (Tik pārskatīta Lietuvas armijas personāla rezerves sistēma), pieejams: <https://www.karys.lt/bendraukime/naujienos/bus-pertvarkoma-lietuvas-kariuomenes-personalo-rezervo-sistema/294>, skatīts 13.06.2023.
- ⁷³ *Lietuvas Republikos Karo prievolės įstatymas*, 37.,str. pir. d. 6.punktas, pieejams: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.32330/asr>, skatīts 13.06.2023.
- ⁷⁴ *Reservists*, pieejams: <https://www.eesti.ee/en/security-and-defense/reserve-service/reservists>, skatīts 13.06.2023.
- ⁷⁵ Viljar Veebel (Baltic Defence College) "Planning and Developing The Estonian Military Forces: Progress, Challenges and Dilemmas", April 2017., 66.lp., <https://www.kaitseministeerium.ee/en/news/conscript-service-based-reserve-army-will-remain-cornerstone-estonias-national-defence>, skatīts 12.01.2023.
- ⁷⁶ *Center of Excellence for Strategic Sustainability*, pieejams: <https://uhiskond.ut.ee/en/node/116328>, skatīts 12.01.2023.
- ⁷⁷ *National Institute for Health Development*, pieejams: <https://en.tai.ee/en/about-us/national-institute-for-health-development>, skatīts 12.01.2023.
- ⁷⁸ Viljar Veebel (Baltic Defence College) "Planning and Developing The Estonian Military Forces: Progress, Challenges and Dilemmas", April 2017., 66.lp., <https://www.kaitseministeerium.ee/en/news/conscript-service-based-reserve-army-will-remain-cornerstone-estonias-national-defence>, skatīts 12.01.2023., <https://uhiskond.ut.ee/en/node/116328> skatīts 12.01.2023.
- ⁷⁹ *National Institute for Health Development*, pieejams: <https://kra.ee/en/about-us/>, skatīts 12.01.2023.
- ⁸⁰ Viljar Veebel (Baltic Defence College) "Planning and Developing The Estonian Military Forces: Progress, Challenges and Dilemmas", April 2017., 66.lp., *Center of Excellence for Strategic Sustainability*, pieejams: <https://www.kaitseministeerium.ee/en/news/conscript-service-based-reserve-army-will-remain-cornerstone-estonias-national-defence>, skatīts 12.01.2023.
- ⁸¹ *Reserve Force*, pieejams: <https://mil.ee/en/defence-forces/Reserve-Force/>, skatīts 12.01.2023.
- ⁸² Viljar Veebel (Baltic Defence College) "Planning and Developing The Estonian Military Forces: Progress, Challenges and Dilemmas", April 2017., 7., 11.p., <https://www.kaitseministeerium.ee/en/news/conscript-service-based-reserve-army-will-remain-cornerstone-estonias-national-defence>, skatīts 12.01.2023.
- ⁸³ *Riigi autentimisteenus TARA*, pieejams: kaitsevæeteenistus.ee, skatīts 12.06.2023.